

OBSERVATORY ON HISTORY TEACHING IN EUROPE: OHTE GENERAL
REPORT ON THE STATE OF HISTORY TEACHING IN EUROPE VOLUME 1.
COMPARATIVE ANALYSIS. 2023.

Fodor Richárd: Körkép az európai történelemtanításról

Az Observatory on History Teaching in Europe működése és első általános jelentése

„A történelem maga az állandóság, mivel a korábban megtörtént események, jelenségek halmaza. Ugyanakkor a különböző korok különböző nézőpontból szemlélik a múltat” (Kaposi, 2006, 73. o.), és másfajta pedagógiai elvek érvényesítését helyezik középontba. A mindenkori történelemtanítás a múlt változó emlékezetét örökíti át nemzedékről nemzedékre, az állandóság és a változás dichotómiáját megjelenítve. Ezért is tanulságos a történelemtanítás nemzetközi folyamatainak, trendjeinek széles körű áttekintése, a hasonlóságok és különbségek felértékelése.

2023 végén adta ki első jelentését az Európa Tanács akkor két éve alakult történelemtanításért felelős szervezete, az Observatory on History Teaching in Europe (Ohte). A jelentés egy több ezer résztvevő bevonásával készített felmérést összegez az Obszervatórium 16 tagországának történelemtanítási helyzetéről.

Az Obszervatórium és a 49 európai államot tömörítő, Strasbourgban működő Európa Tanács közti együttműködés jogi formája hivatalosan „*kibővített részleges megállapodás*” (*Enlarged Partial Agreement*), amely lehetővé teszi olyan államok

csatlakozását is az Ohte-hez, akik nem az Európa Tanács tagjai. A kezdeményező francia kormány 200 000 eurós támogatással alapozta meg a szerveződés működését. Jelenleg 16 ország teljes jogú tagságával és két megfigyelő státuszú állam részvételével (Ukrajna, Moldova) működik. A tagok között négy tekintélyesebb nyugat-európai állam (Franciaország, Írország, Portugália, Spanyolország), két nyugat-európai törpeállam (Andorra, Luxemburg) és tíz délkelet-európai állam Albánia, Andorra, Ciprus, Georgia (Grúzia), Görögország, Észak-Macedónia, Málta, Örményország, Szerbia, Szlovénia, Törökország szerepel. Magyarország 2022. január 1-től egyéves megfigyelő státuszt igényelt és kapott az obszervatóriumban (Ohte, 2022). A szervezet elnöke Alain Lamassoure francia politikus, Franciaország korábbi Európa-ügyi minisztere és az Európai Parlament képviselője. Az Obszervatórium fontos partnere Európa meghatározó történelemtanítással foglalkozó szakmai szervezete, az EuroClio – European Association of History Educators.

Az Obszervatóriumban zajló kutatást és felméréseket a 11 tagú Tudományos Tanácsadó Tanács (Scientific Advisory Council)

támogatja, amelynek tagjai elsősorban nyugat-európai egyetemeken tanító történészek, tanárképző szakemberek, didaktikusok, szociológusok és múzeumpedagógusok. A gyakorlati koordinációt, előkészítő munkát és a mindennapi teendőket a jelenleg nyolc tagú titkárság végzi, amelyet az Európa Tanácsban korábban tapasztalatot szerzett Aurora Ailincai ügyvezető igazgató irányít.

A történelemtanítás témájának vizsgálata és képviselete 2019-ben merült fel az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának francia elnökségi programja kapcsán (*Ministre de l'Europe et des Affaires étrangères*, 2021). A célok között a 21. század kihívásaira adott oktatási válaszok és Európa történelmének közös értékként kezelése jelentek meg. Érdekes módon az Observatórium elnöke kiemelte, hogy más kezdeményezésekkel szemben (lásd Fodor, 2023) nem a közös európai történelmi narratíva kialakítása a cél.¹ Lamassoure elnök rámutatott, hogy „nem tudjuk, mit tanítanak a szomszédos európai országokban” (*Ouest France*, 2021), ezzel is utalva a kezdeményezés tájékoztató és feltérképező céljaira és szerepére.

Az Observatórium 2023-as jelentése

Az Observatórium első jelentése² hat szempontból vizsgálta a történelemtanítás európai helyzetét kvantitatív és kvalitatív eszközökkel, szakértők és kérdőívek bevonásával. A témák között a történelemtantervek, tanácsok és segédanyagok, tanítás

gyakorlat, tanulási eredmények és értékelés, tanárképzés és minősítés szerepelnek.

A kutatás összetett módszertannal és változatos mintával zajlott. Kérdőív készült a vonatkozó állami hatóság munkatársainak (Education Authorities' Survey; EAS), illetve a tanárok válaszainak elemzéséhez (Teachers' and Educators' Survey; TES). Emellett fókuszcsoportos beszélgetéseket szerveztek, összesen 11 alkalommal, amelyek felvétele többségében személyesen, négy esetben online történt, 15 országból 49 résztvevővel. Összesen több mint 6500 tanár töltötte ki a kérdőíveket. 95%-uk állami iskolában, 98%-uk közép fokú intézményben, 65%-uk városi környezetben tanít.

A tantervek didaktikai összehasonlításának eredményeit és az átfogó jelentés elkészülését a szerkesztők kedvezőnek ítélik. A tagállamok többségében a tantervek tervezése és fejlesztése szakmai civil egyeztetéssel zajlik, mindössze hat államban

(Andorra, Ciprus, Görögország, Luxemburg, Szerbia, Törökország) nem vonják be a szakmai civil szervezeteket. Emellett hét államban (Andorra, Ciprus, Franciaország, Georgia, Örményország, Portugália, Törökország) központosított, minisztériumi szinten, a regionális vagy helyi sajátosságok nélkül fejlesztik a történelemtanterveket.

A tantervek többsége érvényesíti a multiperspektivitás és inklúzió céljait, 14 tagállamban megjelennek a szomszédos államok és a kisebbségek szempontjai, de a jelentés kritikája szerint a roma/utazó (traveller) közösségek kevesebb hangsúlyt kapnak.

a tantervek többsége érvényesíti a multiperspektivitás és inklúzió céljait

¹ Ezt árnyalják a továbbiakban bemutatott kutatásnak a tantervekben vizsgált európai dimenzióra vonatkozó eredményei.

² <https://rm.coe.int/2023-executive-summary-oh-te-general-report/1680ad675c>

Említésük elsősorban a második világháború idejére korlátozódik. Csupán két államban jelenik meg a szexuális kisebbségek nézőpontja (Franciaországban és Spanyolországban az AIDS-járvány kapcsán), és négy nyugat-európai államban a közös európai történelmi fókusz az európai uniós integráció története kapcsán (Franciaország, Írország, Portugália, Spanyolország). Utóbbi tény az EU-alapító tagállam Luxemburg, valamint a 40 éves tagsággal rendelkező Görögország, a 2004-ben csatlakozó Szlovénia, Ciprus és Málta részéről érdekesebb, ugyanakkor az OHTE-államok jelentős része nem tagja az Európai Uniónak.

Mind a 16 államban kötelező a történelemtanulás rövidebb-hosszabb időszakban, ugyanakkor sokszor nem önálló tárgyként, hanem egy-egy multidiszciplináris szaktárgy (legtöbbször humántársadalmi-politikai, de akár földrajzi ismeretek) keretei között.

Alsó és felső középiskolában 10 vizsgált államban szerepel önálló kötelező tárgyként történelem (Örményország, Ciprus, Görögország, Georgia, Szerbia, Szlovénia, Törökország, Írország, Málta, Spanyolország). Más államokban integrált multidiszciplináris formában szerepel kötelezően vagy választhatóan, különböző tanulási utak és specializációk alapján változó formában. Franciaországban általános és középiskolában is a földrajzzal integrált módon tanulják és tanítják a történelmet.

A kutatásban résztvevők a tankönyvet még mindig a leghangúlyosabb és legszélesebb körben használt taneszköznek tekintik. A megkérdezett európai tanárok 83%-a minden órán használja, amely arány

Luxemburgban a legalacsonyabb (54%), Szerbiában a legmagasabb (92%). A tanítási gyakorlattal kapcsolatban a nemzeti, európai, majd az egyetemes történelmi megközelítések hierarchiája, azon belül is a közép- és újkor hangsúlya jelenik meg a jelentésben. A részt vevő tanárok a politika- és hadtörténetet, illetve a szociális és gazdaságtörténetet tekintették legfontosabb fókuszoknak, amely egybevág a mindennapokban leggyakrabban alkalmazott tematikus megközelítésekkel is. A megkérdezett tanárok szerint, habár az etnikai és szexuális kisebbségek, valamint a migráció története fejleszti a multiperspektívikus látásmódot, ezek kevésbé jelennek meg a tanítási gyakorlatukban. 63% gon-

dolta úgy, hogy a tankönyv nem mutat be párhuzamos nézőpontokat. 52% szerint a tankönyvek nem nyújtanak megfelelő támogatást a történelmi gondolkodás

fejlesztéséhez. A résztvevők 72%-a szerint a tankönyv gyakorolja a legfontosabb hatást a tanítási folyamatra, amely arány a görög és albán kitöltők között még jelentősebb, 84%. A résztvevők jelentős része nem, vagy csak ritkán használ elsődleges történelmi forrásokat a tanórákon.

A nemzeti történelmet Szerbiában (72%) és Törökországban (69%) tekintették leghangúlyosabb fókuszoknak a történelemtanításban, míg Luxemburgban (42%) és Örményországban (53%) tartották legkevésbé relevánsnak. A regionális és helytörténet szerepét Írországban (39%) és Franciaországban (38%) értékelték legfontosabbnak.

A török (84%) és szerb (81%) résztvevők többsége az órák jelentős részében előadást tart, míg Franciaországban (20%) és

a nemzeti történelmet
Luxemburgban és
Örményországban tartották
legkevésbé relevánsnak

Andorrában (17%) ez jelentősen ritkább tanítási módszer.

A pedagógiai értékeléssel kapcsolatban fontos kutatási eredmény, hogy a tanárok a történelmi gondolkodás fejlesztését tekintik a legjelentősebb tanulási célnak, míg a tények memorizálását a legkevésbé fontosnak. A jelentés egy kettős hatásnak tulajdonítja a tanárok által tapasztalt nyomást, amely mögött a túlterhelt tanterv és a további tanulmányokat meghatározó vizsgák állnak. A fókuszcsoport egyik ciprusi tanár résztvevőjének megfogalmazásában „Ha a történelem tantárgyat vizsga zárja, akkor nincs menekvés a tanterv elől; végig kell követned korszakról korszakra, óráról órára”.

Minden vizsgált államban létezik kimeneti történelemvizsgáztatás, de ennek szerepe és kötelező jellege változó. Az általános iskolások csak Törökországban és Georgiában tesznek történelemvizsgát, ott is egy integráló tárgy változatos témáinak egyikeként. A szóbeli vizsga ritkaságnak számít (csak Andorrában, Franciaországban, Görögországban, Örményországban rendeznek ilyeneket), ahogyan az esszék is (csak Franciaországban, Írországban, Portugáliában szerepel a gyakorlatban).

Két tagállamban (Ciprus, Görögország) nem szükséges pedagógiai vagy módszertani képzés a köznevelésbeni történelemtanításhoz, a legtöbb államban pedig ez csak középiskolai álláshoz szükséges. Cipruson és Görögországban a tanárokat az egyetemi történettudományi és régészeti intézetekből nevezik ki egy történettudomány alapszakos diploma megszerzése után. Ezzel szemben az államok jelentős többségében – a 2005-től 2013-ig érvényes korábbi magyar

gyakorlathoz hasonlóan – a bolognai-rendszer működik. Egy alapszakos diszciplináris (történettudományi) képzés után egy pedagógiai mesterképzés és tanítási gyakorlat is szükséges a tanári hivatáshoz. Ezt Írországban további komplex kreditrendszer egészíti ki.

A dokumentum értékes részét adják a mellékletekben szereplő országprofilok is, amelyek további részletekre világítanak rá a felmérés adott országra vonatkozó eredményeiről.

A jelentés elsősorban tendenciák kimutatására alkalmas, hiszen a nagyszámú résztvevő ellenére egyes országokból változó létszámú tanár vett részt a felmérésben. Szintén nehéz a jelentés alapján európai körképről beszélni, hiszen az OHTE tagsága korlátozott. Az EU 27 és az Európa

Tanács 49 államából csupán 16+2 állam csatlakozott ez idáig. A jelentés képet alkot egyes nyugati, illetve délkelet-európai

trendekről, de a tagállamok között nincs egyetlen közép-európai sem. Ez gyakran vezet az eredmények polarizáltságához. További nehézséget jelent, hogy egyes esetekben (pl. a vizsgáztatás témakörében) a tagállamok hatóságaitól sem mindig állt rendelkezésre elérhető adat. Illetve pontatlanságok is felmerülnek, például a vizsgált államok számával és listájával a vizsgáztatást bemutató szakaszban.

Annak ellenére, hogy a kutatás csupán egyetlen szaktárgyra fókuszál, a komparatív módszertan alkalmazása nehéz feladat, hiszen a kutatóknak rendkívül változatos hátterű, kultúrájú és történelmű rendszereket, megoldásokat, szokásokat kellett összehasonlítaniuk Portugáliától Örményorszáig. Az összehasonlítás alapjaként néhány ponton megjelenik az UNESCO ISCED

a komparatív módszertan alkalmazása nehéz feladat

(International Standard Classification of Education) rendszere, de többször használják az eltérő struktúrákat jelentő *általános és középiskola* megkülönböztetést.

Ami a strukturális, oktatási rendszertípusokra vonatkozó tendenciákat illeti, egyes országok egyértelműen őrzik a kontinentális archetípus egyes jegyeit. Franciaországban továbbra is erősen központosított szabályozás és irányítás mellett tanítanak a pedagógusok, amelyet izgalmas összehasonlítani Kelet-Európa hasonló jegyeket mutató nemzeteivel (pl. Törökország, Georgia).

A történelemtanítás kutatásának szempontjából az Obszervatórium megalakítása és az évenkénti jelentések készítésének nagy ívű vállalása egyaránt kiemelt jelentőségű. A jelentés a magyar történelemdidaktikával foglalkozó kutatói közösség és a szabályozásban érintett szakemberek számára egyaránt fontos vonatkoztatási pont. A jelentős forrásból finanszírozott kutatás viszont nem lehet öncélú, annál is inkább,

hisz mindenképpen nagy lehetőség az együttműködésre és a jógyakorlatok megosztására is.

Emellett kutatómódszertani szempontból már a felmérésben használt raszter is izgalmas kiinduló- és összehasonlítási pontja lehet későbbi, akár hosszmetzeti felméréseknek is. Magyar szempontból sajnálatos, hogy nem rendelkezünk hazai adatokkal az összehasonlításhoz, de ezek a mérőeszköz ismeretében pótolhatóak.

Végül az együttműködéshez fűzött remények beváltásának talán legfontosabb feltevése, hogy sikeres lesz-e további meghatározó nyugat- és közép-európai tagállamok bevonása. Utóbbi révén az Obszervatórium valóban átfogó európai körképet adhatna a történelemtanításról, és segíthetné az együttműködés folytatását. A kezdeményezők részéről feltehetően megvan a szándék a bővítésre és a feltérképezést követő esetleges közös történelemtanítási keretrendszerek kialakítására is.

HIVATKOZÁSOK

- Fodor R. (2023): Egyesülve a tankönyv sokszínűségében? Corvinák – A Mathias Corvinus Collegium tudásbázisa. Letöltés: <https://corvinak.hu/velemeney/2023/02/18/egyesulve-a-tankonyv-sokszinusegeben> (2024. 01. 05.).
- Kaposi J. (2006): Változás az állandóságban – az új történelemérettségi. In: Horváth Zs. és Lukács J. (szerk.): *Új érettségi Magyarországon: Honnan, hová, hogyan? – Egy folyamat állomásai*. Oktatókutató Intézet, Budapest. 73–104. Letöltés: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/erettsegi/uj-erettsegi/valtozas-allandosagban> (2024. 01. 05.).
- Ministre de l'Europe et des Affaires étrangères (2021): *L'Observatoire de l'enseignement de l'histoire en Europe débute son travail d'expertise*. Letöltés: <https://conseil-europe.delegfrance.org/L-Observatoire-de-l-enseignement-de-l-histoire-en-Europe-debute-son-travail-d> (2024. 01. 05.).
- Ouest France (2021): Alain Lamassoure: On ignore tout de ce qui est enseigné chez nos voisins européens. Letöltés: <https://www.ouest-france.fr/education/enseignement/entretien-alain-lamassoure-on-ignore-tout-de-ce-qui-est-enseigne-chez-nos-voisins-europeens-7166213> (2024. 01. 05.).
- Observatory on History Teaching in Europe (2022): Hungary joins the Observatory on History Teaching in Europe as Observer State. Letöltés: <https://www.coe.int/en/web/observatory-history-teaching/-/hungary-joins-the-observatory-on-history-teaching-in-europe-as-observer-state> (2024. 01. 05.).
- Observatory on History Teaching in Europe (2023): *OHTE General Report on the State of History Teaching in Europe Volume 1. Comparative Analysis*. Letöltés: <https://rm.coe.int/oh-te-general-report-full-web/1680ad80c2> (2024. 01. 22.).